

всіх стадіях процесу. Дослідження змісту процесуального статусу представника на різних стадіях процесу дає можливість стверджувати, що, як і в інших учасниках процесу, він різний на окремих стадіях. Це дає можливість визначити процесуальний статус представника взагалі.

Література

1. Толковий словарь русского языка / под ред. С. И. Ожегова. — М., 1961.
2. Трайнин А. П. Общее учение о составе преступления. — М.: Госюриздат, 1957.
3. Щерба С. П. Охрана прав беспомощных потерпевших по уголовным делам / С. П. Щерба, О. А. Зайцев, Т. Е. Сарсепбаев. — М., 2001.

Анотація

Дослідження змісту процесуального статусу представника на різних стадіях процесу дає можливість стверджувати, що, як і в інших учасниках процесу, він різний на окремих стадіях. Це дає можливість визначити процесуальний статус представника взагалі.

Ключові слова: представник, кримінальний процес.

Summary

Procedural role of representative in criminal proceedings analysis makes possible to say that there exist some different statuses during different stages of criminal proceedings.

Keywords: representative, criminal proceedings.

УДК 343.133/135(477)

І. В. Гловюк

ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВИ ПРО ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ: АНАЛІЗ ЗМІН ДО КПК УКРАЇНИ

14 грудня 2006 р. Законом України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо оскарження постанови про порушення кримінальної справи» було внесено зміни та доповнення до КПК, якими унормовано процедуру оскарження постанови про порушення кримінальної справи, порядок розгляду та вирішення скарг. Окремі питання оскарження постанови про порушення кримінальної справи розглядалися П. Бойко, О. Капліною, В. Мальяренком, П. Пилипчуком, Б. Романюком, О. Шило, С. Штогуном та іншими вченими та практичними працівниками, однак ці дослідження були здійснені до прийняття Закону України від 14 грудня 2006 р. Тому дослідження новел КПК щодо оскарження постанови про порушення кримінальної справи є надзвичайно актуальним як для теорії кримінального процесу, так і для судової практики.

Постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи чи за фактом вчинення злочину може бути оскаржена до місцевого суду за місцем розташування органу або роботи поса-

дової особи, яка винесла постанову. При цьому повинні бути дотримані правила підсудності. Таким чином, законодавцем усунуто прогалину щодо оскарження постанови органу дізнання про порушення кримінальної справи, яка існувала до прийняття закону, оскільки ч. 4 ст. 110 КПК України не була визнана неконституційною.

Суб'єктами подання скарги на постанову про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи є особа, щодо якої було порушено кримінальну справу, її захисник або законний представник. Ця вказівка у КПК України є неточною, оскільки, якщо особа не є підозрюваним, то, відповідно, не може йти мова про її захисника, а лише про адвоката. Суб'єктами подання скарги на постанову про порушення кримінальної справи за фактом вчинення злочину є: особа, інтересів якої стосується кримінальна справа, її захисник або законний представник. При цьому скаржник повинен достатньо обґрунтувати порушення прав та законних інтересів відповідної особи. Якщо обґрунтування порушення прав та інтересів особи визнано суддею недостатнім, суддя приймає рішення про відмову у відкритті провадження з розгляду скарги. При цьому відмова у відкритті провадження не позбавляє особу права повторно звернутися до суду, оскільки згодом можуть бути виявлені або з'явитися факти, які дозволять достатньо обґрунтувати порушення прав та законних інтересів особи. Норма КПК про те, що скарга на постанову про порушення кримінальної справи за фактом вчинення злочину може бути подана до суду особою, інтересів якої вона стосується, не ґрунтується на судовій практиці. Адже у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про деякі питання, які виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи» [1, п. 1] визнано правильною практику тих судів, котрі приймають до провадження і розглядають на досудових стадіях процесу скарги на постанови про порушення кримінальної справи за фактом учинення злочину, якщо за обставинами справи особі, яка порушила справу, була відома підозрювана у вчиненні злочину особа (наприклад, коли у мотивувальній частині зазначеної постанови названо прізвище особи як такої, що вчинила злочин), тобто коли, знаючи про особу, яка підозрюється у вчиненні злочину, з певних мотивів справу порушено за фактом вчинення злочину. І такий підхід є правильним, оскільки у випадку, коли відома особа, яка підозрюється у вчиненні злочину, а справа порушується за фактом вчинення злочину, тим самим порушуються вимоги ч. 2 ст. 98 КПК. А за такого формулювання КПК оскаржити постанову при достатньому обґрунтуванні зможе будь-яка особа.

Суд приймає до розгляду скаргу на постанову про порушення кримінальної справи протягом усього часу перебування справи у провадженні органу дізнання, слідчого, прокурора до моменту закінчення досудового слідства. Таким чином, законодавець не встановив визначений строк на оскарження постанови про порушення кримінальної справи. Це вдається обґрунтованим тільки у випадках порушення кримінальної справи за фактом вчинення злочину. При порушенні кримінальної справи щодо конкретної особи, на нашу думку, це не є правильним, оскільки ст. 982 КПК України передбачає строки вручення особі,

щодо якої порушено справу, копії постанови про порушення кримінальної справи, тобто особа у встановлені строки дізнається про порушення кримінальної справи. Таким чином, особа, знаючи про порушення щодо неї кримінальної справи, може обрати той момент оскарження постанови, який буде процесуально вигідний для неї, з метою, наприклад, зупинення провадження ключових для розслідування слідчих дій. Тобто така норма КПК з урахуванням ч. 4 ст. 236 КПК України, яка надає суду право зупинити слідчі дії на час розгляду скарги на порушення кримінальної справи, надає широкі можливості для зловживання процесуальним правом на оскарження постанови про порушення кримінальної справи. Тому у КПК слід встановити чіткий строк оскарження постанови про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи, наприклад 3 дні з моменту отримання копії постанови про порушення кримінальної справи. Крім того, на нашу думку, правильним було роз'яснення, дане у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про деякі питання, які виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи» [1, п. 3] про те, що якщо скарга на постанову про порушення кримінальної справи надійшла до суду незадовго до закінчення слідства, вона відповідно до ч. 1 ст. 110, ч. 6 ст. 234, ч. 3 ст. 236 КПК може бути розглянута під час попереднього розгляду справи за умови, що такий розгляд залежно від конкретних обставин можливий у розумні строки. Це роз'яснення було спрямоване на недопущення зловживання процесуальним правом на оскарження постанови про порушення кримінальної справи тоді, коли розслідування вже практично закінчено з метою фактичного призупинення розслідування та відтягнення моменту складання обвинувального висновку та направлення справи до суду, або з метою фактичного руйнування розслідування у разі скасування постанови про порушення кримінальної справи. З урахуванням новел до КПК таке зловживання процесуальним правом цілком можливе.

Скарга на постанову про порушення кримінальної справи розглядається суддею місцевого суду одноособово. Про відкриття провадження з розгляду скарги суддя протягом доби від дня надходження скарги до суду вносить постанову. Слід зазначити, що цей строк є занадто скороченим, оскільки необхідний час для реєстрації скарги, її розподілу та передання її безпосередньо судді, вивчення скарги.

Копія постанови про відкриття провадження направляється особі, яка подала скаргу, її захиснику або законному представнику, органу, який порушив кримінальну справу або у провадженні якої вона перебуває, прокурору, потерпілому або особі, за заявою яких було порушено справу.

Суддя у постанові про відкриття провадження з розгляду скарги вирішує питання про доцільність зупинення слідчих дій у справі на час розгляду скарги. Якщо суддя зупиняє слідчі дії на час розгляду скарги, то, відповідно до ч. 1 ст. 206 КПК, досудове слідство у справі зупиняється. Як правильно зазначалося у зауваженнях до проекту закону про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо оскарження постанови про порушення кри-

мінальної справи, доповнення ч. 1 ст. 206 проекту щодо зупинення судом слідчих дій на час розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи не враховує концепцію і структуру побудови цієї статті та не узгоджується з положеннями ч. 4 ст. 2368 проекту [2].

Орган дізнання, слідчий або прокурор повинен у встановлений суддею строк надати до суду матеріали, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи. Матеріали, які подаються до суду, мають бути описані, прошиті та пронумеровані із зазначенням посади та прізвища особи, яка склала опис. Тобто КПК передбачає обов'язок надання оригіналів матеріалів, які таким чином повинні бути вилучені з кримінальної справи.

Норма КПК про те, що у разі неподання без поважних причин до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи, у встановлений суддею строк, суддя вправі визнати відсутність цих матеріалів підставою для скасування постанови про порушення кримінальної справи, є надто категоричною, оскільки неподання матеріалів не може бути формальною підставою для скасування постанови про порушення кримінальної справи. Неподання матеріалів може бути підставою для повідомлення про це прокурору, начальнику органу дізнання, начальнику слідчого відділу, притягнення винних до дисциплінарної відповідальності, однак не для формального вирішення питання про скасування процесуального рішення, яке може бути законним та обґрунтованим.

Обов'язок доведення правомірності порушення справи покладається на прокурора, неявка якого в судове засідання не перешкоджає розгляду справи. Прокурор таким чином є суб'єктом доказування законності та обґрунтованості постанови про порушення кримінальної справи. Однак, на нашу думку, навіть за такого формулювання закону неявка прокурора не може бути формальною підставою для скасування постанови про порушення кримінальної справи, якщо вона є законною та обґрунтованою.

Неявка без поважних причин у судове засідання особи, яка подала скаргу та присутність якої визнана суддею обов'язковою, є підставою для закриття провадження з розгляду скарги. Ця норма КПК є не досить вдалою. Адже подати скаргу може не лише особа, щодо якої порушено справу, а й її захисник або законний представник. Тому незрозуміло, як має діяти суддя, якщо скаргу подано захисником, явку якого визнано обов'язковою, але він не з'явився, але з'явилася особа, щодо якої порушено кримінальну справу.

У судовому засіданні суддя: досліджує матеріали, на підставі яких було порушено справу; заслуховує пояснення особи, яка подала скаргу, її захисників чи законних представників, потерпілого або особи, за заявою якої було порушено справу, якщо вони з'явилися у судове засідання; заслуховує думку прокурора, якщо він з'явився; у разі необхідності заслуховує пояснення особи, яка винесла постанову про порушення справи. Незрозумілою є позиція законодавця про те, що суддя у разі необхідності заслуховує пояснення особи, яка винесла постанову про порушення справи, оскільки саме ця особа несе відповідальність за законність та обґрунтованість порушення кримінальної справи, і саме вона

володіє необхідним обсягом інформації про приводи та підстави до порушення кримінальної справи.

Частина 14 ст. 2368 КПК надає сторонам право ознайомитися з матеріалами, які обґрунтовують порушення кримінальної справи, та вимагати їх оголошення у судовому засіданні. Така норма КПК суперечить ст. ст. 217, 218 КПК про ознайомлення з матеріалами справи та викладена без урахування норм ст. 121 Кримінально-процесуального кодексу України щодо недопустимості розголошення даних досудового слідства [2].

Предметом дослідження при розгляді скарги на постанову про порушення кримінальної справи є наявність приводів та підстав для винесення постанови, законність джерел отримання даних, які стали підставою для винесення постанови про порушення кримінальної справи. Предмет дослідження у КПК змінено порівняно з предметом дослідження, вказаним у Рішенні Конституційного Суду України від 30 січня 2003 р. (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) та Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про деякі питання, які виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи» [3].

За результатами розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи, залежно від того, чи були при порушенні справи додержані вимоги ст. ст. 94, 97, 98 КПК України, суддя своєю мотивованою постановою: 1) залишає скаргу без задоволення; 2) задовольняє скаргу, скасовує постанову про порушення справи і виносить постанову про відмову у порушенні справи. Некоректною з точки зору принципу змагальності кримінального процесу та доктрини кримінального процесу є норма про те, що суддя своєю мотивованою постановою скасовує постанову про порушення справи і виносить постанову про відмову у порушенні справи. Відмова у порушенні справи суддею у справах публічного та приватно-публічного обвинувачення несумісна з принципом розмежування процесуальних функцій суб'єктів кримінального процесу та компетенції владних суб'єктів кримінального процесу, що є проявом змагальності у кримінальному процесі. Засада змагальності сторін не дає права суду або судді порушувати кримінальну справу публічного чи приватно-публічного обвинувачення [4]. У той же час КПК надає судді право відмовити у порушенні справи (без права її порушити). Таким чином, суддя отримує обмежені повноваження з вирішення питання про кримінальне переслідування особи. Це є суміщенням процесуальних функцій кримінального переслідування та вирішення справи в порядку судового контролю. Крім того, нонсенсом є відмова у порушенні кримінальної справи, у якій провадилися слідчі дії, у якій пред'явлено обвинувачення. Доцільно було б у цьому випадку допустити закриття кримінальної справи як контрольне повноваження суду у випадку, якщо у справі провадилися слідчі дії, і скасування постанови про порушення кримінальної справи, якщо у кримінальній справі слідчі дії не провадилися (за аналогією із ст. 100 КПК України).

Набрання законної сили постановою судді про скасування постанови про

порушення справи тягне за собою скасування запобіжних заходів, повернення вилучених речей та поновлення прав, щодо яких на час досудового слідства встановлювалися обмеження. Норма про постанову судді як підставу для скасування запобіжних заходів суперечить ст. 165 КПК України, яка встановлює порядок скасування запобіжних заходів. Крім того, незрозуміло, що мав на увазі законодавець під формулюванням «поновлення прав, щодо яких на час досудового слідства встановлювалися обмеження». Мабуть, тут маються на увазі ті заходи процесуального примусу, які не є запобіжними заходами (відсторонення від посади, арешт на майно).

Таким чином, норми Закону України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо оскарження постанови про порушення кримінальної справи» не узгоджені із іншими нормами КПК, не відповідають судовій практиці, що склалася у сфері розгляду скарг на постанову про порушення кримінальної справи, а окремі норми суперечать принципам кримінального процесу.

Література

1. Про деякі питання, які виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи : постановою Пленуму Верховного Суду України від 11 лют. 2005 р. // Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 2.
2. Зауваження до проекту закону про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо оскарження постанови про порушення кримінальної справи // Адвокат. — 2006. — № 11. — С. 36.
3. Гловюк І. В. Оскарження постанови про порушення кримінальної справи до суду на стадії досудового слідства // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. — О., 2006. — Вип. 27. — С. 71.
4. Маляренко В. Т. Про змагальність сторін у кримінальному судочинстві та функціональне становище суду (окремі аспекти) // Вісник Верховного Суду України. — 2002. — № 6. — С. 7.

Анотація

Автор доходить висновку, що законодавчі характеристики процедури оскарження постанови про порушення кримінальної справи не узгоджені із іншими нормами КПК, не відповідають судовій практиці, що склалася у сфері розгляду скарг на постанову про порушення кримінальної справи, а окремі норми суперечать принципам кримінального процесу.

Ключові слова: скарга, порушення справи.

Summary

It is noted that procedural decisions on investigation beginning claims legislation states in contradiction with other norms of criminal procedure and not fits to general principles of criminal procedure.

Key words: claims, criminal procedure, investigation.